

МОНАСТИР КАПУЦИНІВ-ФРАНЦИСКАНЦІВ У ВІННИЦІ – ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА ІСТОРІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті викладена коротка історія одного з найдавніших католицьких кляшторів України – Вінницького монастиря капуцинів-францисканців. Розглядається діяльність капуцинів у Вінниці та значення для мешканців міста.

Ключові слова: монастир капуцинів-францисканців, Вінниця, костел Матері Божої Ангельської, підземелля, пам'ятка історії.

Abstract

The article outlines a brief history of one of the most ancient Catholic monastery of Ukraine - the Vinnytsia Franciscan Capuchin Monastery.. The activity of capuchins in Vinnytsia and its importance for the inhabitants of the city are considered.

Keywords: the Vinnytsia Franciscan Capuchin Monastery, Vinnitsa, Church of the Mother of God Angel, catacomb, historical monument.

Вінниця багата своєю історико-культурною спадщиною, до якої входять численні археологічні та історичні пам'ятки, твори монументального мистецтва та архітектури. Серед пам'яток історії міста велику зацікавленість становить монастир капуцинів-францисканців (нині римо-католицький храм Діви Марії Ангельської).

Капуцинський монастир і костел - наймолодший католицький монастир Вінниці, збудований у середині XVIII ст. Із прибуттям капуцинів до Вінниці 21 вересня 1746 р. у монастирі вівся літопис, де записувалися події, пов'язані з цим монастирем, а також події, що відбувалися у місті і країні.

Капуцини – це католицький чернечий чоловічий орден, який належить до великої сім'ї францисканців. Капуцини отримали таку назву через гострокутні капюшони, пришиті до чернечих ряс, – прості люди називали ченців італійською мовою «сарруссіно» (дослівно капюшони) [1, с. 8]. Дуже швидко орден капуцинів поширився по всій Італії, а згодом і за її межами. У другій половині XVII ст. вони оселилися на території Речі Посполитої. За сприяння Яна III Собеського (пол. Jan III Sobieski), головнокомандувача війська Речі Посполитої, будуються перші монастирі ченців цього ордену.

Про виникнення вінницького капуцинського кляштору ми дізнаємося з літопису. Згідно з цим літописом, вінницький староста Людвіг Калиновський, ображений канівським старостою Миколаєм Потоцьким, отримав від Потоцьких грошове відшкодування. Але, не бажаючи, брати собі ці гроші, він призначив їх на заснування монастиря. М. Потоцький заплатив Л. Калиновському 40 тисяч польських золотих, а той, своєї черги, додавши ще 40 тисяч золотих, заснував на ці гроші монастир капуцинів.

У монастирському літописі йдеться, що Л. Калиновський вирішив будувати монастир капуцинів, побачивши їхню вбогість у домі в Маріамполі, під час Люблінського з'їзду 1744 р. У ті часи, щоб заснувати новий храм необхідно було отримати певні дозволи від монахів, світської влади, єпископа дієцезії та його священників-радників. Л. Калиновський особисто активно залучився до процесу їх отримання. 18 вересня 1744 р. львівський гвардіан і консултор кустодії о. Станіслав Дузюк і настоятель о. Францішек Султовський з Маріамполя прибули до Вінниці і протягом тижня обирали місце для майбутнього храму. Було запропоновано три варіанти: «перше місце – за рікою, на горі, навпроти Старого міста; друге – за мостом: третє – там, де колись був монастир василіанів. Останнє обрали для будівництва монастиря і храму» [2, с. 7].

Після тривалого листування Л. Калиновського з монахами та іншими впливовими людьми, луцькому генеральному офіціалові в листі від 17 травня 1745 р. єпископ зазначає, що хоч і неохоче, але дозволяє заснування нового монастиря капуцинів у Вінниці. 14 вересня 1745 р. відбулася урочиста меса при закладанні кляштору ордену капуцинів святого Франциска.

Дослідники припускають, що автором архітектурних проектів монастиря був о. Костянтин Мелінський. Він керував будівництвом костелу і монастиря. 16 травня 1748 р. розпочалося закладання фундаменту костелу. «Каміння заклали від фасаду костелу, на розі від русинської церкви. Таким чином, у цьому році було закінчено фундамент костелу і п'ять опор монастирського муру» [2, с. 49]. 24 серпня 1748 р. було привезено дзвін з Бердичева вагою 159 фунтів. Цього ж року Л. Калиновський закупив для костелу різні церковні речі, переважно золоті та срібні.

Будівництво костелу було завершено у 1760 р. Згодом розпочалося будівництво арочної галереї при фасаді костелу і муру, а також бібліотеки.

Статут ордену капуцинів забороняв зайві оздобы, тому споруда була проста, бідно оздоблена, але водночас могутня та виразна своєю формою, справжня капуцинська фортеця.

Як більшість кляшторів та фортець того часу, монастир капуцинів побудований із системою підземних ходів та склепів. Вони призначалися для захисту та зберігання продуктів і майна під час ворожого нападу, а під спорудою костелу знаходилися крипти для поховання. Системою підземних ходів були зв'язані три кляштори: єзуїтський, домініканський та, безпосередньо, капуцинський. Цілком імовірно, що існував ще один тунель, який вів з монастиря до урвища над річкою Південний Буг. Ці підземні ходи використовували для евакуації людей у випадку пожеж або збройних нападів. Більшість із цих тунелів не були оброблені цеглою чи камінням, а були викопані в нижніх шарах глини на глибині більше 4 м. [3, с. 123].

Капуцини займалися не лише духовним просвітництвом, а й допомагали розвивати місто. Хоч ченців було не багато, вони займалися ремеслами, виготовляли свічки з воску, збирали мед, варили пиво. На території монастиря функціонувала цегляна броварня, у якій монахи варили пиво. З пива готували пивний суп, який роздавали бідним та нужденним. Під час поширення епідемії чуми через дубову трубу спускали варену їжу і таким чином рятували від голоду щонайменше сто осіб кожного дня.

Після входження Правобережної України до складу Російської імперії відбувається наступ на католицькі громади. Католицькі храми почали масово закриватись. У 1888 р. за наказом російського імператора Олександра III монастир капуцинів-францисканців у Вінниці було ліквідовано. Будівлю монастиря було віддано в розпорядження військових частин, а ченці змушені шукати притулку в інших країнах. Проте костел Пресвятої Діви Марії Ангельської зберігся і продовжував функціонувати до революції 1917 р.

На початку 20-х рр. XX ст. радянська влада вилучила майно монастиря, а у 1931 р. закрила його. Через рік у храмі офіційно було відкрито аероклуб. У 1933 р. з метою розширення Поштової вулиці (сьогоднішня Соборна) влада демонтувала мури перед входом до храму.

У роки Другої світової війни костел Матері Божої Ангельської відновив своє функціонування. Меси здійснювали військові капелани угорського і словацького походження.

На початку 1960-х рр. костел був перетворений під лекторій товариства «Знання», при цьому перебудовою проігнорували культурну цінність даної пам'ятки. Частина підземель була облаштована як бомбосховище на випадок атомної атаки [4].

На початку 90-х рр. XX ст., коли в країні сталися докорінні зміни, оголошена свобода віросповідання, костел Матері Божої Ангельської було повернуто католицькій громаді міста і повернулися брати-капуцини. Храм був відреставрований і знову освячений у 1992 р. А через десятиліття на кошти пожертвувань за сприяння голови ордену була викуплена частина приміщень для потреб монастиря: перший поверх зі сторони вулиці Соборної – бібліотека, канцелярія, два класи і кімнати для бесіди; другий – келії та господарські приміщення.

У стінах храму у 1997 р. знайшов своє місце орган, який раніше знаходився у будівлі колишнього домініканського монастиря, але на початку 1990-х рр. був знищений вірянами православної церкви. Після того як парафії було передано практично брут органу, інструмент відновила польська фірма під керівництвом органного майстра Єжи Куклі. Орган доповнили символічним написом «Помреш, щоб воскреснути». У 1999 р. відбувся перший органний концерт на відреставрованому органі. Щорічно тут відбувається фестиваль «Музика в монастирських мурах», на якому виступають провідні органісти з багатьох країн світу.

У вересні 2016 р. розпочалося проведення тематичних екскурсій монастирем та його підземеллями. Екскурсія починається біля 3D макету монастирського комплексу кінця XIX ст., який виготовив архітектор Євгеній Совінський. Мандруючи коридорами монастиря, екскурсивод розповідає його історію. Також під час екскурсії відвідувачі спускаються в приміщення, де колись була пивоварня, погребі, крипти та нижче – у підземелля. Глибина підземелля орієнтовно сягає 14 метрів. На сьогоднішній день відкрита лише невелика частина тунелів, але реставрація та дослідження решти катакомб триває.

Отже, монастир капуцинів-францисканців у Вінниці є визначною пам'яткою історії, що допомагає усвідомити людині та суспільству зв'язок минулого, сьогоденного та майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Морозов К. І він буде вам свідком: вінницький капуцинський монастир / Костянтин Морозов. - [2-ге вид. допов.]. – К.: Clara Studio, 2017. – 157 с.
2. Dijariusz O. O. Kapucynów Winnickich od początku założenia klasztoru prowadzonypó łacinie pisany tłumaczony pó polsku [Рукопис] /Літопис вінницьких отців капуцинів, ведений від початку заснування монастиря, по-латині писаний, перекладений польською / [пер. Євтохій Івановський]. – Вінниця, 1744–1861. – 193 с.
3. Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця / ред. кол. тому Зводу пам'яток іст. та культ. України у Вінницькій обл.: Ю. А. Зінько (гол. ред.), С. М. Василюк (заст. гол. ред.), К. І. Висоцька та ін.; автор. колектив: А. В. Войнаровський, С. Д. Гальчак, С. О. Гусев [та ін.]; упоряд.: Ю. А. Зінько, А. М. Подолинний. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 224 с.
4. Історія капуцинів у Вінниці [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vinkap.net/index.php/monastyr/istoriia-kaputsyniv-u-vinnytsi#page>

Абрамович Віта Сергіївна – студентка групи БМ-16б, факультет будівництва, теплоенергетики та газопостачання, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: 2b16b.abramovych@gmail.com

Науковий керівник - Сідлецька Тетяна Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: sidletska79@gmail.com

Vita S. Abramovych – Faculty of Building Heating and Gas Supply, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: 2b16b.abramovych@gmail.com

Supervisor - Tetyana I. Sidletska – Ph.D. Art criticism, assistant professor of philosophy and humanities sciences Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: sidletska79@gmail.com